

ԱՄՍԱԳԻՐ

ԱՉԳԵՅԻՆ ԲԵՆԵՍԻՐԵԿԸՆ ԳՐԱԳԻՏԵԿԸՆ
ԵՒ ԴԵՂԱԲԵԿԸՆ

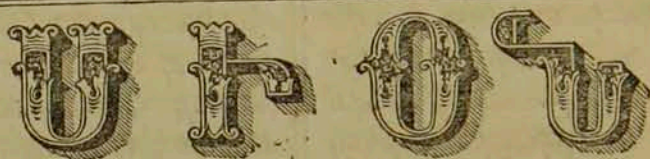
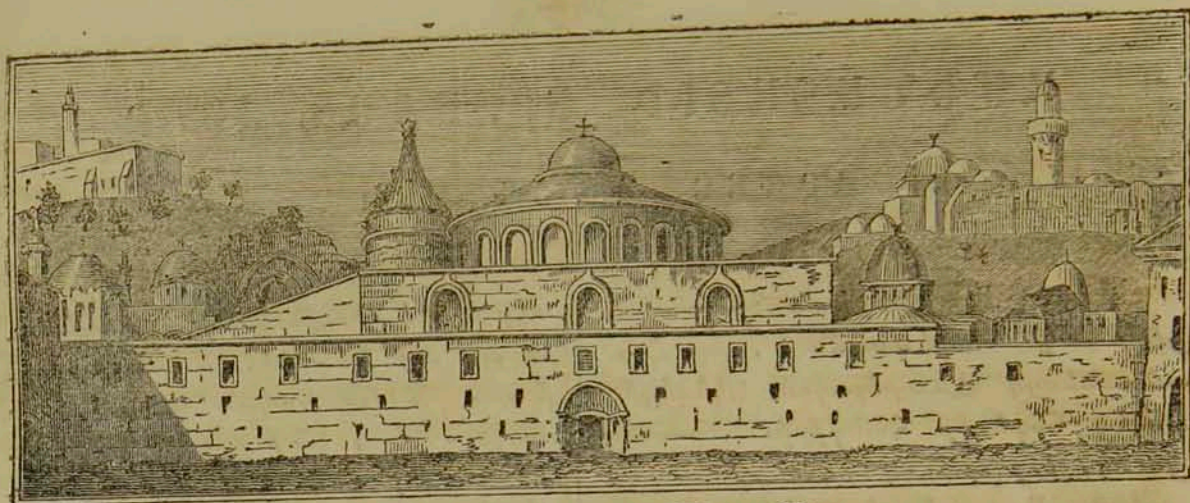
ՄԵՏԱՍԱՆԵՐՈՐԴ ՏԱՐԻ
ՇՐՋԱՆ ՄԻԱՄԵԱՅ

ՅԵՐՈՒՍԱԼԵՄ

Ի ՏՊԱՐԱՆԻ ՍՐԲՈՑ ՅԱԿՈՎԲԵԱՆՑ

1876

ՄԵՏԱՍԱՆՆԵՐՈՐԻ ՏԱՐԻ
ԹԻԻ 2.

Ա Մ Ս Ա Գ Ի Ր

ՓԵՏՐՎԱՐ 29
1876.

ԱԶԳԱՅԻՆ, ԲԱՆԱՍԻՐԱԿԱՆ ԵՒ ԳՐԱԳԻՏԱԿԱՆ

Հ Ա Ն Դ Է Ս Տ Օ Ն Ի

ՆԱՀԱՏԱԿՈՒԹԵԱՆ ՍՎԱՐԴԱՆԱՆՑ

ՍՐԲՈՑ ՎԱՐԴԱՆԱՆՑ նահատա-
կութեան յիշատակն, որ ամեն Հայու
համար նուիրական է և խանգաղատա-
կան, տօնեցաւ մեծաւ հանդիսիւ նախ
յիշեղեցւոյ եւ ապա Ս. Աթուոյս
Ժառանգաւորաց Վարժարանին մէջ
ի ներկայութեան Ուխտաւորաց եւ
Աղգայնոց քաղաքիս Երզնէցան Աղ-
գային երգեր և կարգացուցան ճա-
ռեր, որոց գլխաւոր նպատակն ու ի-

ԺԱ

մասն էր զարթուցանել հոգի կրօնա-
սիրութեան Վարդանանց, փշլ շունչ
հայրենասիրութեան Վարդանանց,
վառել եռանդն նահատակութեան
Վարդանանց:

Սոյն խօսուած ճառերէն հետեւ-
եալն արժան կը համարիմք տպագը-
րութեամբ հաղորդել մեր մօտաւոր
և հեռաւոր Աղգայնոց:

ԱՄԵՆԱՊԱՏԻԻ ՍՐԲԱԶԱՆ ՀԱՅՐ

ԵՒ ԱՐԳՈՅ ՀԱՆԴԻՍԱԿԱՆՔ

ԱՅՍՈՐ Ս. Վարդանանց անմահ յիշատակի տարեգարձն է, զոր Հայաստանեայց Առաքելական Եկեղեցին տօնեց հոգեւոր հանդիսիւ. տօնեց յունկս իւր որդւոց նոցա Հայրենասիրական, Ազգասիրական եւ Արօնասիրական սիրագործութիւնքը. տօնեց՝ զարթուցանելով իւր զաւակաց սրտին մէջ նոցա վսեմ երկնային գործոց պատկերը. տօնեց վերջապէս, ուսուցանելով եւ յորդորելով՝ որ մեք եւս իբրեւ հարսդատ որդիք հետեւինք նոցա երկնագնաց շաւղաց:

Պարտք մի էր այս, զոր Ս. Եկեղեցին վճարեց. պարտք մի, զոր ամեն Հայ կը զգայ իւր սրտով եւ խզնով: Այս պարտքը վճարելու համար է, որ Ս. Աթուոյս Ժառ. Վարժարանն եւս ամեն տարի ներկայ հանդէսը կը կատարէ: Մի եւ նոյն պարտքն է, որ զիս ալ կը ստիպէ սակաւ ինչ հարցասիրել, թէ Ս. Վարդանանք ի՞նչ բանով այս պարտքը դրին Հայաստանեայց Եկեղեցւոյ եւ Ազգութեան վերայ. ինչով ամեն Հայու երախտագիտական զգացմանց վերայ տիրեցին, առ ի՞նչ արգեօք ամեն Հայու սիրտն եւ հոգին իրենց սիրովն ու յիշատակովն լցուցին: Այս հարցասիրութեան եղբակացութեան հասնելու համար՝ հարկ է փոքր ինչ պատմութիւնը թղթատել:

Պատմութիւնը, որ անցելոյն հաւատարիմ աւանդապահն է, կը ցուցնէ մեզ, որ հինգերորդ դարուն մէջ Մոգապաշտութիւնը կը ձկտէր բառնալ Քրիստոնէութիւնը այն աշխարհներէն, որոց կը տիրէր, կը հետամը-

տէր այս երկնային կրօնը իւր խանձարութիւն մէջ խեղդեւ. կը ջանար զաշխարհ հեթանոսական մթութեամբ ողորել: Բայց զ՛նք ջան եւ զ՛նք հետամտութիւն. վասն զի չը յաջողեցաւ այս՝ Զրադաշտի կրօնին. չը յաջողեցաւ իւր ամբարշտական խորհուրդներն ՚ի կատար հասուցանել: Բայց ո՞վ դիմակալեց Մոգակրօնիկ Պարսկաստանի աշխարհայինը հեղեղներուն. ո՞վ ունայնացուց Պարսկաստանի տիրապետական ուժն ու աշխարհային խոտտումներն. ո՞վ դիմադրեց կատաղի մոգակրօնութեան խաւարչտին բանտերուն, ահարկու տանջանաց, գերութեան եւ մահուան. Միթէ Յունա-Հռովմէական կայսերութիւնը, միթէ Յունական եւ Հռովմէական եկեղեցիք, որոց զաւակներն այսօր մոլորկրօնութեան ակտով կուրացած իրենցմէ զատ ոչ քրիստոնէայ եւ ոչ քրիստոնէական եկեղեցի կ'ուղեն ճանաչել: Պատմութիւնը կը վիպէ, որ նոքա Պարսկական այս ամբարշտական յատակագրծի ժամանակ արդէն կրօնական վէճերով, Քաղկեդոնի աշխարհայոյղ անցքերով, հերետիկոսական մոլորութիւններով, նա մանաւանդ բարուց ապականութեամբ եւ ներքին զեղծմամբ կործանման անդունդն հասած էին. չունին ժամանակ քրիստոնէութեան թշնամւոյն դէմ դնելու. չունէին ժամանակ քրիստոնէական հաւատն ու կրօնը պաշտպանելու եւ չունէին այն սուրբ սէրն ու ճշմարիտ հաւատը, զոր քրիստոնէութիւնը կը պահանջէ:

Երկինք, այս մեծ, փառաւոր եւ ըս-

քանչեղի գործը Հայաստանի սրբասուն
և կրօնասուն զաւակաց համար սահ-
մանած էր. բովանդակ տիեզերաց մէջ
նոքա միայն Քրիստոսի դատը պիտի
պաշտպանէին և ճշմարտութեան կող-
մը բարձրացնէին. քրիստոնէական ե-
կեղեցւոյ, խղճի ազատութեան և ա-
տուածային օրինաց համար նահատա-
կուելու փառքն ու պսակը նոցա միայն
կը մնար: Ահա այս սիրաագործութեամբ
Ս. Վարդանանք Աղգային անմահ բա-
րերարաց մէջ առաջին անգն բռնեցին,
այս սիրաագործութեամբ ամեն Հայու
սիրտն եւ հոգին գերեցին. վասն զի
քրիստոնէութիւնը և եկեղեցին պաշտ-
պանելով Աղգն ու Հայրենիքը փրկե-
ցին. կրօնի և օրինաց համար յօժա-
րութեամբ նահատակուելով՝ Հայու-
թիւնը անմահացուցին: Աստանօր հարկ
չեմ համարեր նոցա նահատակու-
թեան մանրամասն պատկերը գծա-
գրել. վասն զի սիրելի է ինձ այնպէս
յուսալ, քանի որ Շաւարշանի մէջ
կատարուած Աղգ. այս մեծ գործը,
քրիստոնէական այս մեծ նահատա-
կութիւնը և քաջին Վարդանայ պաշ-
տելի անունը այնչափ հաշակուած և
համբաւուած է Աղգին մէջ, ամենէն
անտարբերին սրտին մէջ խոր և ան-
ջինջ տպաւորուած է. այլ կուզեմ ու-
րոնել, թէ ուստի էր այս պանծալի
նահատակոյ, այս սակաւութիւ մար-
տիրոսաց գերբնական զօրութիւնը.
ուստի՝ նոցա զաշտարհ սքանչացը
նող անհամեմատ արիւթթիւնը, որ
ապշեցուց և սասանեցուց Պարոյց ա-
հեղ եւ աշխարհագրորդ զօրութիւնն
ու սպառազինութիւնը:

Եղիշէ պատմաբան Ս. Վարդա-
պետն, որ ժամանակակից է Ս. Վար-
դանանց և որ ինքն ականատես եղած
եւ մասնակցած է հայրենեաց կրած
դառն աղէտից, որ հայրենեաց հասած

ամեն չարիք ամեն հարուած և ամեն
թշուառութիւն աչքով տեսած, սրը-
տով զգացած և սրտի լեզուով, սրտի
արասուքով ողբացած է, մէկ խօս-
քով մը կը բացատրէ Հայկական քա-
ջութեան մեծ խորհուրդը, մէկ խօս-
քով կը յայտնէ Հայկական գերբնական
զօրութեան աղբիւրը նոցա նահատա-
կութեան նշանաբանը իւր անմեռ
գրչով գարեբուն աւանդելով: Չէր այս
նշանաբանը ոչ աշխարհակալութեան
վատ և մոլի տենչանքը և ոչ տիրապե-
տութեան ազգաջինջ իղձը. այլ միայն
Ս. Աւետարանի հայրական սէրը եւ
կաթողիկէ Եկեղեցւոյ մայրական խը-
նամբը. վասն զի բովանդակ հայկական
աշխարհը, ծերք և աղայք, արք և
կանայք, ազատք և շինականք, տեսք
և ծառայք մէկ հայր կը ճանաչէին,
այն է Ս. Աւետարանը. և մայր՝ այն է
կաթողիկէ Եկեղեցին. «Հայր մեր բղ-
սուրբ Աւետարանն գիտեմք և մայր՝
զառաքելական Եկեղեցի կաթողիկէ»:
Չեմ կարող խօսքով բացատրել այս
վսեմ եւ երկնային համոզման, քը-
րիստոնէական այս ողջախոհ դաւա-
նութեան, Աւետարանական այս ճրջ
մարիտ և հաստատուն հաւատոյ ոչ
մեծութիւնը ոչ խորութիւնը եւ ոչ
ընդարձակութիւնը. մոքի գաղանա-
թափանց կարողութիւնը կանգ կ'առ-
նու. ուստի հարկ է, որ ամեն մարդ
սրտով սքանչանանայ և սրտով զգայ:
Վարելի չէ մարով քննել եւ ըմբռ-
նել ոչ Ս. Աւետարանի հայրութիւ-
նը և ոչ Ս. Եկեղեցւոյ մայրութիւնը.
բայց կարող եմ բարձրաձայն քարո-
զել թէ աշխարհի ամեն արհաւրա-
նաց դէմ, ամեն չարեաց դէմ և ամեն
դառն աղէտից դէմ միակ ապաստա-
նարան են Ս. Աւետարանի հայրական
ծոյն և Ս. Եկեղեցւոյ մայրական գիր-
կը. կարող եմ բարձրաձայն հռչակել,

Թէ Ս. Վարդանանք զաշխարհ արհա-
մարեցին, առ ոտն հարին աշխարհի
ամեն ունայն ու պատիր փառքն եւ
վայելութիւնքը, մահ քան զկեանս
ընտրեցին ՚ի պատիւ և ՚ի սէր Աւե-
տարանի հայրութեան եւ Եկեղեցւոյ
մայրութեան: Ահա հայկական քաջու-
թեան և յօթարակամ նահատակու-
թեան մեծ խորհուրդը:

Թէ եւ չունէին նորա Պարսից
նիւթական զօրութեան համազօր զօ-
րութիւն. չունէին Պարսից բազ-
մաթիւ եւ ստուար բանակին դէմ
բանակ, չունէին երամակս փղաց եւ
ոչ քաջամարտիկ գունդս նման Մա-
տեան գնդին Պարսից. բայց ունէին
անվանելի զօրութիւն մի, ունէին ա-
մենայադլ ռաւաջնորդ մի, այն է Քը-
րիստոսի խաչը, որ իբրեւ յաղթական
դրօշ չորս հարիւր տարի առաջ յաղ-
թելով աշխարհի բռնապետութեան,
կոպտութեան և մոլութեան պարզուած
էր հեթանոսութեան աւերակաց եւ
բեկորներուն վերայ, ունէին զնոյն ինքն
Յիսուս իբրեւ զօրադուլս, որ տէր է
աշխարհի և զօրութեանց և որ արդէն
Գողգոթայի պատերազմին մէջ յաղ-
թութեան փառքն ու պատիւ առած էր
իրեններուն համար: Հայկական զօրքը
Թէ և չունէր զինքն ՚ի մարտ խրախու-
սող հրաման թագաւորի, վասն զի և
չունէր թագաւոր, չունէր արքունուստ
խոտացեալ ոսակ, ուն և առատա-
ձեռն պարգեւք. վասն զի չունէր եւ
արքունիք, բայց ունէր իւր մէջ Աւե-
տարանի հայրական հրամանը և Եկե-
ղեցւոյ մայրական ձայնը, որ իրեն մոռ-
ցնել տալով հայր, մայր, եղբայր,
որդի և ամեն մերձաւոր ազգականներ
կը խրախուսէր զինքն ՚ի մահ, ՚ի նա-
հատակութիւն եւ ՚ի կեանս. « Եթէ
անմահք իսկ էաք և մարթ էր մեզ
մեռանն և վասն սիրոյն Քրիստոսի, ար-

ժան էր, քանզի և նա անմահ էր եւ
այնչափ սիրեաց զմեզ, մինչեւ մահ ՚ի
յանձն էառ, զի և մեք նորա մահ-
ուամբն յաւիտենական մահուանէն
ապրեսցուք ». ունէր թագաւոր մի,
որ ՚ի վեր է քան զամենայն թագաւորս
երկրի, եւ այս իսկ է աստուածային
օրէնքը. ունէր պսակ, ունէր ուն և
ունէր լիաբուռն պարգեւք, այն է Ե-
կեղեցւոյ փառքը, Ս. Աւետարանի և
Աստուծոյ օրինաց յաղթութիւնը և
խղճի ազատութիւնը:

Աւետարանի որդւոց համար,
Եկեղեցւոյ հարազատ զուակներուն
համար աշխարհ չունի այն հրապոյ-
րը, չունի այն քաղցրութիւնը և ճա-
շակը, զոր ունի աշխարհասէր հոգի-
ներու համար. չունի այն ձգողական
զօրութիւնը, որով շատերը յինքն կը
յանկուցանէ և չունի վերջապէս այն
մոգական հոգին. որով շատերը կը
մոգէ և կը դիւլթէ, վասն զի սիրել
Աւետարանը, սիրել զԵկեղեցին, կը
նշանակէ ապրիլ այս աշխարհէն դուրս
ուրիշ աշխարհի մը մէջ. կը նշանակէ
ապրիլ յաւիտենականութեան, այսին-
քն Աստուծոյ մէջ. վասն զի ծնանիլ,
սնանիլ եւ մեռնիլ Աւետարանի հայ-
րութեամբ, կը նշանակէ ծնանիլ յԱս-
տուծոյ, սնանիլ ՚ի Նա և մեռնիլ նորո-
գելով ՚ի Նա. չունի Աստուած մահ,
եւ չունին Աւետարանի որդիները:
Ահա Վարդանանց աննման քաջու-
թեան մեծ խորհուրդը: Ս. Աւետա-
րանի հայրութեամբ ծնանիլ, Եկեղե-
ցւոյ մայրական գիրքն սնանիլ, և ա-
նանց համար պատերազմիլ եւ մեռ-
նիլ:

Հայր մի է Ս. Աւետարանը ամեն
քրիստոնէից. բայց ոչ նման աշխարհի
հարց. վասն զի բոլորովին տարբեր
է իւր հայրական կոչումը, տարբեր
իւր հայրական ինսամատարութիւնը.

չը սնուցաներ մարմինը , չը խնամարկեր նիւթական կեանքը և ինչ որ առօրեայ է 'ի մարդն . այլ կը սնուցանէ մարմինէն գերադանց առարկայ մը , այն է հոգին , մասն Աստուածութեան . կը խնամարկէ նիւթական կեանքէն շատ բարձր և անհամեմատ կեանք մը , որ յատուկ է բոլոր տիեզերաց մէջ Աստուածանըման մարդոյն , այն է բարոյական կեանքը . կը հոգայ և կը տածէ ժամանակաւորէն շատ վեր , այն է յաւիտենականութիւնը :

Հայրերը կը ծնանին զաւակներ տառապանաց համար , Աւետարանը կը ծնանի զաւակներ երանութեան համար . հայրերը կը ծնանին թշուառութեան , աղէտից և արտասուաց աշխարհին մէջ . Աւետարանը կը ծնանի երջանկութեան , բարօրութեան եւ ինդութեան աշխարհին մէջ . Հայրերը կը ծնանին մարդը . Աւետարանը կը ծնանի հոգին , ուրեմն առանց Ս . Աւետարանի հայրութեան մարդը լոկ մարդ է , սոսկ շնչաւոր է եւ տկար . ամեն հողմէ կը շարժի , ամեն բանէ կը խռովի և ամեն սրտահարներէ կը դողայ . կեանքը երազ մի է անստոյգ և խաբաւ կը դադրի գերեզմանի մամռապատ եւ ցուրտ կախարիչին տակ . ինչպէս կը դադրի վարդին կեանքը , երբ կը խորշակահարի , կամ դաշտի շուշանին կեանքը , երբ կամ հնձողի մանգաղին կամ հերկողի սայրասուր խոփին կը սրտահար : Բայց Աւետարանի զաւակները չ'ունին մահ , վասն զի չ'են 'ի մարմնաց եւ յարենէ , այլ հոգի յաւիտենական . թէեւ տկար են ըստ աշխարհի . բայց կը յաղթահարեն աշխարհի զրութեան . թէեւ յիմար են , բայց յամօթ առնեն աշխարհի ի մաստութիւնը . ամբողջ երեք հարիւր տարի աշխարհ իւր բոլոր զրութեամբն ու իմաստութեամբն սրտերազ

մեցաւ Աւետարանի տկարներուն և յիւմարներուն դէմ . սրտերազմեցաւ սուր կալի բռնութեամբ եւ բազմահար տանջանարանօք . բայց 'ի վերջոյ աշխարհ սրտեցաւ և յաղթեցաւ տկարաց մեղմական զգոնութեամբ . յամօթ եղեւ աշխարհի իմաստութիւնը , աշխարհի փիլիսոփայութիւնը , յիմարութեամբ Աւետարանի անուսումն և անգրագէտ զաւակաց : Վերջապէս ահա Սրբոց Վարդանանց նահատակութեան քրիստոնէական մեծ գործոյն մեծ խորհուրդը :

Ս . յլ եւս չ'եմ զարմանար , և չ'եմ հարցներ , թէ ի՞նչ քաջութիւն , ի՞նչ արիւթութիւն և ի՞նչ զօրութիւն է , որ Ս . Վարդանանք վեց ու կէս բիւրուք զօրաց Պարսից երեսուն բիւրուց դէմ կը դնեն . այլ եւս չ'եմ տարակուսիր , թէ ի՞նչպէս մէկ հայր երեք պարսիկ կը դիմակալէ , չ'եմ զարմանար երբ կը կարգամ Եղիշեայ մէջ երկուց բանաւ կաց սրտերազմի աւուր նախընթաց իրիկուան ունեցած վիճակը . միայն խաղաղաւտ և անգորր և միւսոյն տագնապալից եւ խուճապալից վիճակը : Պարսից բանակը թէեւ բազմաթիւ էր , թէեւ կ'առաջնորդուէր ամենէն երեւելի զօրավարներով , բայց դարձեալ տագնապի և տարակուսանաց մէջ էր . Պարսից սպարապետը թէեւ գիտէր որ հայկական բանակը կարի ստիպաւթիւն է . թէեւ գիտէր , որ եղածին մէջէն շատերն ալ Վասակայ ազգամատն խորամանկութեամբ եւ հրապուրանօք պղտորուած են , թէեւ գիտէ որ իրեն նիզակակից աղգուրաց և սեւոգի Հալսերն իրենց հաւատարմութիւնը Պարսից ցուցնելու համար քան զՊարսիկըս աւելի կատաղութեամբ և աւելի ատելութեամբ պիտի կռուէին . բայց դարձեալ մեծ սրտատանջութեամբ եւ երկիւղով կը տագնապի . կը ժա

շովէ բոլոր զօրավարները , կը յիշեցնէ անոնց և անոնց ձեռքով բոլոր զօրաց՝ իրենց պարաքը , կը յիշեցնէ քաջութեան և յաղթութեան վարձքերը . կը յիշեցնէ վառութեան և փախտեան պատիժները և դատապարտութիւնը . վերջապէս կը յիշեցնէ իւրաքանչիւրին կլինը , որդին , անդը և ագարակը : Հայկական բան սկին կայու թիւնը բոլորովին հակապատկերն է Պարսկականին . չը կայ հոն տաքնապ , չը կայ խուճապ և չը կայ երկիւղ . բոլոր զօրականք Ս . Վարդանայ և Ղեւոնդայ հոգեշունչ և հրաշունչ ասեւնաբանութիւններէն վառուած պատրաստ կը մնային ոչ թէ պատերազմի ոչ թէ յաղթութեան , այլ մարտիրոսութեան . չը կայ հայկական բանակին մէջ զինուոյ պատրաստութիւն , եղած պատրաստութիւնը հոգեւոր պատրաստութիւն էր , պատրաստութիւն նահատակութեան . չը մկրտուողները կը մըկրտուէին և կը զինուորուէին հաւատոյ զինով . հոգեւորական դասը սեղան կ'ուղղէր աստուածային մեծ նահատակութեան հանդէսը կատարելու համար . պատերազմի փողէն առաջ եկեղեցւոյ հրաւերը կը լսուէր . քահանայք գիշերային ժամերգութիւնը կ'աւարտէին Ս . Խորհուրդն կատարելու համար . ամենքը , զօրք եւ զօրականք անձամբ և զինուք կը խոնարհէին , կ'երկրպագէին և կը հաղորդէին , կը վառէին հոգւով և երկնաւոր նահատակութեան սիրով և միաբարբառ կ'աղաղակէին . « Հաւատարեացի մահ մեր ընդ մահ արդարոցն և հեղումն արեան մերոյ ընդ արիւն սուրբ Մարտիրոսացն , և հաճեացի Աստուած 'ի կամաւոր պատարագս և մի սոսցէ զեկեղեցի իւր 'ի ձեռս հեթանոսաց » : Հայկական բանակը չ'ունէր երկիւղ թշնամի բանակէն , չէր մոռատանջեր թշնամեաց բաղ

մութենէն և ահեղ հանդերձանքէն . վասն զի հաւատք ունէր Ս . Աւետարանի հայրութեան վերայ , կը հաւատար , թէ Ս . Աւետարանը եւս զէնք մի է , որ կարող է մէկ ընդհարմամբ փշրել աշխարհի բոլոր մահաբոյր զէնքերը , կը հաւատար՝ թէ Ս . Աւետարանի զօրութիւնը կարող էր անթիւ բանակներ դիր եւ դար առնել , խրոխտսպանծ թագակալ գլուխներ խոնարհեցնել , գահեր տապալել եւ կանգնել . կը հաւատար թէ զէնք մի է Ս . Աւետարանը ճշմարտութեան համար՝ ստութեան դէմ , արդարութեան համար՝ անիրաւութեան և խարդախութեան դէմ , անմեղութեան համար՝ մեղութեանց և չարութեանց դէմ . Աստուծոյ պաշտօման համար՝ կեղծաւորութեան եւ փարիսեցիութեան դէմ : Ահա այսպիսի զէնքով զինուած էին Ս . Վարդանանք . այսպիսի զօրհով զրահաւորուած էին :

Նիւթական զէնքը , նիւթական զրահը մարդոյն միայն արտաքին կեղեւանքը , միայն արտաքին մարմինը կը պաշտպանէ . բայց մարմինը չ'է մարդը . կենդանին ալ ունի մարմին , տունկերն ալ ունին մարմին . մարդը մարմինէն գերազանց մաս մի եւս ունի , որոյ պաշտպանութեան համար բաւական չ'են բազմատեսակ զէնքերը , բաւական չ'են զրահներ ու վերտեր . բաւական չ'են ոչ ճարտար զինաշարժութիւն , ոչ յաջողակ նետաձգութիւն և ոչ հրաձգութիւնք . վասն զի ներքին մարդը , որ ճշմարիտ մարդն է , արտաքին թշնամիներէ զօրաւոր թշնամիներ ունի , բարոյական թշնամիներ , որք մարդոյն հետ կը ծնին , մարդոյն հետ կը սնանին եւ մարդոյն հետ կը մեռնին : Ահա այս մերձաւոր և ընտանի թշնամեաց դէմ միակ զէնք է Ս . Աւետարանը :

Քանի որ ջանքիկ պիտի լինէր մարդ-
կութիւնը . քանի խաղաղ և անդորր պի-
տի լինէր աշխարհ, եթէ ճշմարտապէս
Ս. Աւետարանի հայրական իշխանու-
թեան հպատակէր : Որչափ պիտի յա-
ռաջագիմէին աղգերն ու պետութիւն-
ներն, եթէ փոխանակ եթէ թական զօ-
րութիւնը և զինուորութիւնը շատցը-
նելու՝ բարոյականը զօրացնէին . չը պի-
տի լինէին այն ժամանակ աշխարհի մէջ
այնչափ չարիք, այնչափ աղէտ և այն-
չափ եղեւն . չը պիտի լինէին այն ժա-
մանակ աշխարհի մէջ այնչափ զեղծ-
մունք . այնչափ ապականութիւնք եւ
այնչափ բարոյական տխուր վէրքեր և
աւերմունքներ : Ո՛ւր է քրիստոնէու-
թեան յաղթութիւնը, ո՛ւր է այս ան-
մահ կրօնին բերած աննման բարիքնե-
րն և ո՛ւր նորա քարոզած խաղաղու-
թիւնն ու անդորրութիւնը :

Եթէ ակնարկ ձգեմք աշխարհի վե-
րայ՝ կը տեսնեմք, ամեն կողմ ցաւ, ա-
մեն տեղ եղբայրասպանական դաւեր,
ամեն ուրեք բռնաբարութիւն, հա-
լածանք և հարստահարութիւն . եղ-
բայրը զեղբայրը կը հալածէ, հայրը
զորդին, ազգը՝ զազգ, պետութիւնք
զպետութիւնս, եկեղեցիք՝ զեկեղեցիս .
չը կայ խղճի ազատութիւն, չը կայ խա-
ղաղութիւն, չը կայ հաւատարմութիւն
և չը կայ բարոյական կեանք : Ամեն տեղ
նիւթը յառաջ կը վազէ, նիւթը կը տի-
րէ և նիւթը կը թափաւորէ : Եթէ Ս.
Աւետարանը թափաւորէր, այս աղէտից
ո՛չ մին տեղի պիտի ունենար . վասն զի
պիտի ուսուցանէր իշխաններուն եւ
թափաւորներուն, որ իրենք հայր են
հասարակաց . հօր մի պարտքն է խը-
նամ՝ ունենալ իւր որդւոց բարօրու-
թեան, խաղաղութեան և յառաջագի-
մութեան, պիտի ուսուցանէր թափա-
ւորներուն չափաւորել և զսպել աշ-
խարհակալութեան եւ փառասիրու-

թեան անդուստ տենչը, որով պիտի
դադրէին աշխարհաբանդ պատերազ-
մները, պիտի ուսուցանէր մեծատունե-
լուն չը զրկել զօր, չը նեղել և չը հարբու-
տահարել . օգնել թշուառներուն, բա-
ժին հանել աղքատներուն, որբերուն
և անանկաց . պիտի ուսուցանէր ամեն
կարգի եւ աստիճանի մարդկանց՝ չը
նենգել, չը խտրդախել և չը պատրել,
ուղղութեամբ դործել, արդարու-
թեամբ դատել եւ ճշմարտութեամբ
գնալ . վերջապէս պիտի ուսուցանէր
ամենուն առհասարակ մարդուն կոչու-
մը, մարդուն նպատակը և վախճանը :

Արդոյ Հանդիսականք, ի՞նչ հարկ
է աշխարհի մէջ գտնուած եղծումնե-
րը, ապականութիւնները և բարոյա-
կան պակասութիւններն թուել . ի՞նչ
հարկ է մեր վէրքն թողալ եւ այլոցը
ողբալ . վասն զի « Զի՞նչ օգուտ է մար-
դոյ զաշխարհ ամենայն շահիլ և զանձն
իւր տուծել » : Թշուառ է այն անհա-
տը, որ այլոց աչքին չեւղը կը տեսնէ
և իւր աչաց գերանը անտես կը թու-
ղու . և ամենաթշուառ այն ազգը, որ
այլոց ազգաց պակասութիւններն խու-
շորացուցով կը դիտէ և իրեններն զանց
կ'առնէ : Մի՞թէ մէք, որ Ս. Վարդա-
նանց, Ս. Աւետարանի և Կաթողիկէ
Եկեղեցւոյ այն հարազատ զաւակաց
յաջորդներն եմք . մէք, որ այս յաջոր-
դութեան սին ու անպտուղ փառքովն
կը պանծանք և կը պարծինք, և այսօր
խիկ մի եւ նոյն պարծանօք համախրմ-
բուած՝ նոցա յիշատակի տարեգարձը
կը սօնեմք, չունիմք մի՞թէ պակասու-
թիւններ . չունիմք մի՞թէ Ս. Աւետա-
րանի դէմ, Եկեղեցւոյ դէմ, կրօնի դէմ
այնպիսի զեղծումներ, այնպիսի մոլու-
թիւններ, որք կը կրճեն և կ'ոչնչացնեն
մեր ազգայնութեան հիմունքն ու տա-
րերքը : Կը թողում շատերը, և միայն
այս կը հարցանեմ. թէ ո՛ւր է նախնեաց

հաւատը, ուր նոցա կրօնասիրութիւնը, հայրենասիրութիւնը և ազգատիրութիւնը, որով բովանդակ ազգն, հայրենիքը և Եկեղեցին փրկեցին, ուր են այն արթուն և անձնագիր հովիւներն, որք քրիստոնէական ազ և լոյս էին բովանդակ Հայաստան աշխարհին, ուր այն ազատ հոգիներն, որք քրիստոնէական սիրով վառուած էին, վերջապէս և ուր այն ժողովուրդը, որ Ս. Աւետարանը միակ Հայր՝ և Կաթողիկէ Եկեղեցին՝ միակ մայր կը դառնան :

Ձր կան այսօր ասոնց ոչ մին. հաւատը սպիտած է. կրօնասիրութիւնը փոխուած է անձնասիրութեան և շահասիրութեան, վասն զի մինչդեռ նախնիք իրենց արեամբ և կենքք կը պաշտպանէին կրօնը, այսօր ընդհակառակն մեք անձնական կիրքէ մը ստիպեալ, նիւթական փոքրիկ շահու մը ակնկալութեամբ կը ծախեմք կրօնը, կ'ուրանամք զԵկեղեցին, եւ կ'ուրանամք Ս. Աւետարանը : Ժողովուրդն առհասարակ սպիտակութենէ գերուած՝ թօթափած է Աւետարանի հայրական լուծը, եւ անոր տեղը աշխարհի դժուարատար լուծը կը կրէ. չը ճանաչէր ոչ թշնամին և ոչ բարեկամը, ոչ իւր կործանումը պատրաստողը և ոչ իւր օգուտը և յառաջագիմութիւնը խորհողը, անձնասէր և շահագէտ անձանց կրից գործիք եղած՝ ինքնին իւր խաղաղութիւնը եւ անգործութիւնը կը խռովէ և կը վրդովի :

Ի՞նչ է այս ամենուն դարմանը, միմիայն մէկ բան — Ս. Աւետարանի հոգին զարգացնել մեր մէջ. վասն զի միայն Ս. Աւետարանի հոգին կարող է սրբել մեր բարուց, սրտի և բարոյական կենաց ազականութիւնը, միայն նա կարող է մեզ առաջնորդել այն ճանապարհը, ուր գնացին մեր երջանկայիշատակ նախնիք, արիւթեամբ պաշտպանելով Ազգը, Եկեղեցին եւ Կրօնը :

Առ այս ամեն որ պարտաւոր է. եկեղեցականք եկեղեցւոյ մէջ, ծնողք ընտանեկան յարկաց մէջ պարտաւոր են զօրացնել և զարգացնել Ս. Աւետարանի հոգին. վառել առհասարակ ամենուն սրտերը նորա սիրով. ուսուցանել գործով և արդեամբ նմանիլ մեր նախահարց. հետեւիլ նոցա առաքինութեանց, կրօնասիրական և ազգասիրական սիրալի գործոց, վասն զի առանց գործոց եւ առաքինութեանց չեմք որդիք այն հարց, որք առաքինութեան և սրբութեան սեղաններուն վերայ ձենձերեցան. չեմք հարազատք այն աննման նախնեաց, որք կրօնասիրութեան և հայրենասիրութեան նահատակներ եղան. և չեմք յաջորդք այն սուրբ և անմահ հոգիներուն, որք Աւետարանի հայրութեամբ և Կաթողիկէ Եկեղեցւոյ մայրութեամբ ծնան, սնան և մեռան :

Գ. Ս. Խ.

Ե Ր Թ

ՎԱՐԴԱՆԱՆՑ ՅԱԽԱՐԱՅՐ

ԱՄՊՐՈՊԱՅՈՅՁ հանդոյն միրկայ շանթածին
Յարեւելից դիմէ հրոսակ ժանտ Պարսկին ,
Յոտին 'ի արտի սարսին աղինք արտաթունդ ,
Դողան Հելենք , քծնին զտիւքն իբր ըսկունդ ,
Այլ մէք որդիք Հայկայ յաղատուն Մասեաց
Ի դռինչ փանդուան ձայն տամք 'ի զէն Սասանեանց :

Ի զէն 'ի զէն ընթացուք ,
Հայրենասէրքդ աննրկունք ,
Լուսաղին սուսերք 'ի ժանդոյն ,
Ի ճապաղիս վարդագոյն ,
Եւ յետս հարցին թշնամիք ,
Զի խաչն է մեր զօրաւիդ :

Յերբ սուգ արւոյն , ողբ հէք մանկուոյն աղածրի ,
Յերբ անմահին անուն փառաց պղծեսցի .
Հայկազունք , վրէժ դռնն սիրուն Հայրենիք ,
Վըրէժ քաջաց լաւաց հարանց մեր ոգիք .
Ու որ տայ զորոտն վարդեալ 'ի թեւս ամպրոպաց ,
Վըրէժ ձայնէ վեհն յեթերին 'ի բարձանց :

Ի զէն 'ի զէն ընթացուք ,
Հայրենասէրքդ աննրկունք , և այլն :

Ի հարաւ կոյս , 'ի հարաւ կոյս դունդագունդ .
Ո՛վ , որ յանդուսպ վառիք 'ի սէր հոգեսնունդ ,
Ժեր պարմանիք , ծաղիւնք խաղից Եդեմին ,
Ճէտք ըսկայից քաջաղեղանց Հայ դարմին ,
Տղմուտ գետոյն անդր 'ի յափունքս դաւար ,
Հարսւլ , վանե՛լ 'ի Հայրենեաց ղեկն ստար :

Ի զէն 'ի զէն ընթացուք ,
Հայրենասէրքդ աննրկունք , և այլն :

Ո՛հ , իբր անժոյժ վառին աշխոյժք Հայկազանց
Յեռանդնազար շըշուկ խաղմին մահաղդեաց ,

Իբր լընջեն խրինջախրոխտ երիւարք
Մինչ ռաղմական հնչեն ուժգին դու բարբառք ,
Ձայն անդրադարձ գընայ որոտ առ որոտ ,
Յարիւն բոսոր փայլի հօրոտն եւ մօրոտ :

Ի զէն 'ի զէն ընթասցուք ,
Հայրենասէրքդ աննրկունք , և այլն :

Յայնժամ զիւրդ վարդեալ 'ի սօս հրանրժոյգ
Դէմ թնամւոյն սլանայ զուարթ եւ առոյգ ,
Իբր 'ի թաւուտս սնդեալ ըզհետ եղջերուաց ,
Դիւցազն Հայոց , պաշտպան Կրօնի , Հայրենեաց .
Շառափնաթափ 'ի ճօճ սըրոյն երկասյրի
Բիւր կառափունք 'ի գիւ գլորին 'ի դաշտի :

Ի զէն 'ի զէն ընթասցուք ,
Հայրենասէրքդ աննրկունք , և այլն :

Իսկ մինչ հարեալ յորսայս 'ի դաշան անկանի ,
Անմահ զուարթունք շնչեն զոգին դեռատի ,
Իբր 'ի ծաղիլէն զեփիւռ ըզնունին քաղցրաբոյր .
Նա հսկային ննջէ ըզքուն վէհ ու անդոյր ,
Դաւարազուարճ լերինք սընարք են գլխոյն ,
Աստղափրթիթ երկին ծածկոյթ իւր մարմնոյն :

Ի զէն 'ի զէն ընթասցուք ,
Հայրենասէրքդ աննրկունք , և այլն :

Ո՛հ , անմահ է , անմահ անունն յուրիտեան
Հայ դիւցազին , ազատութեան ախոյեան .
Յորչափ կանգուն՝ յիշեն ըզնա Հայրենիք ,
Յողբս համակին հովիտք , բբլուբք եւ լերինք ,
Ուիք արտասուաց գընան Մասեաց 'ի սարէն ,
Տրտմեալ տերեւք ուռեաց անոյշ ցօղ կաթեն . . . :

Ի զէն 'ի զէն ընթասցուք ,
Հայրենասէրքդ աննրկունք , և այլն :

Ողջն ապա՝ երկիր , հրաշից աստարեղ ,
Ողջն հուսի նուազ սէր մեր սրտից , ողջն քեզ .
Երթամք պուղել ըզպիղծ Պարսից ջոլիւ ժանտ ,
Երթամք խղղել զստրկութեանն պարուանդ ,
Ի յաղթանակ ազատութեան խաչակիր՝
Կամ քաղցր 'ի նինջ փառօք 'ի ծոյգ լուսալիւ :

Ի զէն 'ի զէն ընթասցուք ,
Հայրենասէրքդ աննրկունք , և այլն :

Ողջամբ կացիր, անմահդ Մասիս ձիւնակող,
Յաւիտենից յիշատակաց վե՛հ կոթող.

Ողջամբ եւ դուք զուարթուն հովիտք քառեկաց,
Սկունք վըճիտք Բիւրակնայ սուրբ աղբերաց,
Քարածորան սահանք ուղից Երասխայ,
Կապոյտ երկին, վե՛հ հովանիք, դա՛շտք ծաղկեայ:

Ի զէ՛ն 'ի զէ՛ն ընթացուք,
Հայրենասէ՛րքդ աննըկունք, և այլն:

Ողջն եւ քեզ քաջամարտիկըդ Վարդան,
Միահեծան լծակ բաղդին Հայութեան,
Որ վառեցար 'ի զէն 'ի զարդ խաչանի՜շ
Յանձառ լուսոյն եւ եթ գաւառս ակնապիշ,
Լէ՛ր առաջնորդ ոտից մերոց գայթ 'ի գայթ
Ուր ակնախտիդ փառաց անմահ ճառագայթ:

Ի զէ՛ն 'ի զէ՛ն ընթացուք,
Հայրենասէ՛րդ աննըկունք, և այլն:

1876 Փետրվար 12

Ա.-Երև Կարապետեան Կ. Պօլեյի
Աշխ. Ժառ. Վարձարանի:

Դ Ա Ս Ը.

Հ Ե Ր Մ Ա Ս Ե Ի Ո Ն Ե Ս Ի Մ

Տրամախոսութիւն ի Ղուկասու. Թ. 43—56 :

Հերմաս (հարտաւլ) . — Իրաւ որ շատ սաստիկ է :

Ոնեախմ . — Ի՞նչ է, Բայց ի՞նչ հարկէ և ի՞նչ . — Ի՞նչ է, որ շատ սաստիկ է :

Հերմաս . — Այս մարդոց անմըտութիւնն :

Ոնեախմ . — Ի՞նչ մարդոց վերայ կը խօսիք :

Հերմաս . — Կը ցաւիմ ասել Առաքելոց վերայ :

Ոնեախմ . — Առաքելոց վերայ, բայց կը յուսամ թէ մէկ յետ Պենտեկոստէին կամ Հոգեգալստեան :

Հերմաս . — Ո՛հ, բայց դիցուք թէ Պենտեկոստէն առաջ է, մի թէ օրինաւոր է :

Ոնեախմ . — Եթէ Պենտեկոստէն առաջ է, այսինքն քանի որ Աստուածային Հոգւոյ շնորհաց ճառագայթն ցղացած չէ խաւարի մէջ — Հոգւոյ մը թուծեան մէջ — ես չեմ դատաւարուեր նոյա անմտութիւնն, յիշելով Ս. Պօղոսի խօսքն . « Մինչ տղայն էի՝ իբրեւ զտղայ խօսէի, իբրեւ զտղայ խորհէի, իբրեւ զտղայ համարէի » . Ա. Կորն. ԺԳ. 11 :

Հերմաս . — Բայց խօսքն տղայութեան վերայ չէ, այլ անմտութեան : Ամենէն հասարակ մարդն, նոյն իսկ անհաւատն անգամ այնպէս չը խօսիր ու դատեր, ինչպէս Առաքեալք կը խօսին և կը դատեն : Լաւ միտ դիւր, ահա կը կարդամ Ղուկասու Թ. 43—56 համարներն :

Ոնեախմ . — Կարդա՛, որ կարողանանք պարունակութեան խորն թափանցել և այնպէս խօսիլ :

Հերմաս . — Լսէ՛, լաւ լսէ՛ . « Եւ զարմանային ամենեքեան ի վերայ մեծամեծացն Աստուծոյ, և ի զարմանալն ամենեցուն ի վերայ ամենայնի՝ զոր առնէր, ասէ ցաշակերտան իւր . Դիք դուք ի լսելիս ձեր զբանս զայստիկ, զի Որդի մարդոց մատնելոց է ի ձեռս մարդկան : Եւ նոքա մէկ փոխէին զբանն, և էր ծածկեալ ի նոցանէ, զի մի գիտասցեն, և երկնչէին հարցանել ցնա վասն բանին այնորիկ :

« Եմուտ խորհուրդ ի նոսա՝ թէ ո՞րպէք մեծ իցէ ի նոցանէ : Յիսուս իբրեւ ծանեալ զխորհուրդս սրտից նոցա, առ մանուկ մի՛ կացոյց ի մէջ նոցա առ իւր, Եւ ասէ ցնոսա . Որ որ ընկալցի զմանուկս զայս յանուն իմ՝ զիս ընդունի, եւ որ զիս ընդունիցի՝ ընդունի զառաքիչն իմ. զի որ փոքրիկն է յամենեանն ի ձեզ՝ նա եղիցի մեծ :

« Պատասխանի ետ Յովհաննէս՝ և ասէ . Վարդապետ, տեսաք զոմն որ յանուն քո դեւս հանէր՝ և արգելաք զնա, զի ոչ չըլի ընդ մեզ : Ասէ ցնոսա Յիսուս . Մի արգելաք, զի որ ոչն է ձեր թշնամի՝ ի ձեր կողմն է :

« Եւ եղև ի կատարել աւուրց վերանալոյ նորա՝ և ինքն ղերեսս հաւտատեաց երթալ յերուսաղէմ : Եւ առաքեաց հրեշտակս առաջի երեսաց իւրոց՝ և իբրեւ չըբան՝ մօլն ի գիւղ

մի Սամարացւոյ՝ պատրաստել ինչ նըմա : Եւ ոչ ընկալան զնա (Սամարայի), զի գէմ եղեալ էր նորա երթալ յԵրուսաղէմ : Իբրեւ տեսին աշակերտքն Յակովբոս և Յովհաննէս, ասեն . Տէր, կամիս, զի ասասցուք, եւ իջցէ հուր յերկնից՝ և սատակեացէ զնոսա, (որպէս արար Եղիա) : Դարձաւ սաստեաց ՚ի նոսա և ասէ . Ո՛չ գիտէք՝ որոյ հոգւոյ էք դուք : Զի Որդի մարդոյ ոչ եկն զոգիս մարդկան կորուսանել՝ այլ կեցուցանել . և զնացին յայլ գիւղոյ :

Զէս զարմանար, չէս շփոթիր սոյն անմոռութեան վերայ : Ի՞նչ ամօթ :

Ոնեպիմ . — Ո՛չ կը զարմանամ և ոչ կը շփոթիմ . այլ միայն կը տեսնեմ որ մութ կը թուի ձեզ, ինչ որ պարզ է . . . եւ ըստ իս . . . :

Հերմաս . — Ի՞նչ, միթէ կարող ես դու ՚ի դերեւ հանել սոյն ծանր իրողութիւնն և արգարացնել Առաքեալներն : Հաւատա՛, որ դժուարին խընդիր է այս :

Ոնեպիմ . — Դժուարին չէ ամենեւին, պէտք է միայն լաւ խորհիլ եւ հաւատալ : Ես քաջ գիտեմ, սիրելի բարեկամ, որ դուք եւս կը սկսիք այնուհետեւ ինձ պէս խօսիլ : Այժմ՝ դուք շփոթուած եւ տարակուսած կ'երեւիք, ոչ միայն մի, այլ երկու կէտերու վերայ :

Հերմաս . — Շատ լաւ, փարատէ տարակուսանքս, իմ ուղածս իսկ այդ է :

Ոնեպիմ . — Ես գիտեմ, շատ լաւ գիտեմ, և պատրաստ եմ ձեր տարակուսանքն փարատել, այնպէս որ դուք եւս գոհ լինիք : Ինչպէս կ'երեւի, դուք տակաւին չը գիտէք թէ մինչեւ ո՞ւր կարող է հասնիլ բնական մարդոյ եւ նոյն իսկ մի պարզ քրիստոնէի կուրուծիւնն : Դուք լոկ բնական մարդոյ սխալմունքն կամ մոլորութիւնն հնա-

րաւոր կը համարիք, եւ այնպէս կը կարծէք՝ թէ քրիստոնէի իմաստութիւնն կամ հոգեւոր կարողութիւնն անսահման է : Իսկ ես կ'ասեմ ձեզ, որ առաջինն աւելի անմիտ է, և երկրորդն ձեր կ'արձածէն աւելի սխալահան :

Հերմաս . — Առաջնոյն վերայ վիճել հարկ չ'է, համամիտ եմ ձեզ : Աստուած հոգիներու եւ մտքերու լոյսն է . ով որ Աստուծոյ հետ չը քայլեր, խաւարի մէջ կը քայլէ . ամեն անկում կը պատահի այն ճանապարհին վերայ, ուր ոչ մի լուսոյ նշոյլ չը ճառագայթեր : Եւ այս Աստուծոյ յատուկ ջերմորէն է, որ ամենեքեան չ'են անկաշիր ՚ի խորխորատ : Երկար ժամանակէ, որ այս տեսակ բաներու վերայ ես աւմենեւին չ'եմ զարմանար : Զեմ զարմանար մանաւանդ մեր Տիրոջ ժամանակակից մի Հրէի բարոյական չարութեան եւ անմոռութեան վերայ : Փաւրիսցիք եւ Սագուկեցիք, Դպիրք եւ Վարդապետք օրինաց, կարծես թէ ամեն ճիգն կը թափեն, ամեն խելք ու միտք գործ կը դնեն, որ աւելի ցոյց տան իրենց յիմարութիւնն : Բայց մտածեցէք, որ այս տեղ ինդիրն Առաքելոց վերայ է, որոնք Յիսուսի Քրիստոսի իմաստութեանն վկայ էին, նորա վարդապետութեանց շարունակ ունէրնդիր էին եւ որոց ինքն ասած էր . « Զեզ տուեալ է գիտել զնորհուրդս արքայութեան երկնից և նոցա չէ տրուեալ » . Մատթ. ԺԳ. 11 : Այս փառաւոր ընտրութեան եւ նշանաւոր արտօնութեան հետ ի՞նչպէս կը համաձայնեցնէք այն ցած մտածմունքներն, այն կոպիտ զգացմունքներն, զորս կ'արտայայտեն նոքա այնպիսի մի փափուկ վայրկենի մէջ, այնպիսի մի խորհրդաւոր խօսակցութեան մէջ, որ մարդոյ զայրոյթն կը շարժի երբ կը կար-

դայ: Միթէ առաւել քան զայս մոլոր
անմտութիւն կը լինի՞. միթէ առաւել
քան զայս ծանր սխալմունք կը լինի՞:
Կարճ խօսքեր են, բայց գիտէք թէ
որչափ կը հակառակին Աւետարանի
ողջոյն. որչափ վեր ՚ի վայր կը ցնցեն
Աւետարանի վարդապետութիւնն: Կը
տեսնէք թէ ինչպէս անհոգ են իրենց
Վարդապետին համար, ինչպէս ան-
տարբեր են ճշմարտութեան համար,
ինչքան կը մտածեն և կը հոգան ի-
րենց համար, ինչքան աններողամիտ
են այլոց համար, կարճ ասէնք, կը
տեսնէք, թէ ինչքան մոլեռանդ են և
միանգամայն անտարբեր: Միթէ այս
ամենն տեսնողն չը զարմանար, չը ցա-
ւիր, չը գայթակղիր: Ի՞նչ ուսած են
ուրեմն աշակերտներն իրենց Վարդա-
պետի դպրոցին մէջ: Ի՞նչ օգուտ քու-
ղած են իրենց շնորհուած անհամե-
մատ արտօնութիւնէն, որուն ամեն ոք
կը փափաքի անձկանօք, ի՞նչ շահ ե-
ղաւ նոցա Յիսուսի մարդասիրութիւ-
նրն, որ կամեցաւ միշտ իւր հետ ու-
նենալ թէ՛ ծովու և թէ՛ ցամաքի վե-
րայ. նոցա առջեւ բժշկեց, նոցա առ-
ջեւ աղօթեց և սիրեց: Ի՞նչ շահեցան,
քանի որ կը տեսնուի, որ աչք ունեցած
են եւ տեսած չեն, ականջ ունեցած
են՝ և լսած չեն և բերան ունեցած են
միմիայն անիմաստ խօսքերով իրենց
Վարդապետն փտացնելու համար. ես
չ'եմ զարմանար, որ Յիսուս աղաղա-
կեց մի անգամ. « Մինչեւ յէրբ եղէց
ընդ ձեզ՝ եւ անսպցեմ ձեզ »: այլ կը
զարմանամ՝ թէ ինչպէս այնքան ժա-
մանակ համբերեց նոցա խօսածներուն
և արածներուն:

Ո՞նեւիմ. — Սիրելի բարեկամ, դուք
շատ խստասպահանջ էք և խստասիրտ:
Սակայն այնպէս պիտի անեմ, որ դուք
ինքնին ձեր առարկութեանցն պատառ-
խանէք: Եթէ մտածէք, իսկոյն պիտի

ասէք, որ Յիսուս արդարեւ իրաւունք
ունէր իւր աշակերտներուն անսալ,
ներել և իւր մօտ պահել և այնպիսի
իրաւունք, զոր դուք կարող չէք ձա-
նալ: Պիտի ասէք, որ աշակերտաց
համար, (որոնք որոշուած էին իրենց
Վարդապետի ուսումն երկրիս վերայ
շարունակելու) փոքր բան չ'էր նոյն
ուսմանց և վարդապետութեանց ինք-
նին ունկնդիր լինիլ: Պիտի ասէք, որ
սոյն ուսմունքներն մի անգամ նոցա
յիշողութեան մէջ թաղուելով և ըստ
երեւութին մեռնելով, ինչպէս հատն
ցորենոյ կը մեռնի հողի մէջ ձմերուտն
ամիսներուն մէջ, պէտք է անշուշտ
գարնանային արեգակով (աստուածա-
յին շնորհաց արեգակով) հողէն ելնե-
լն և իրենց երկար ժամանակ ծածկը-
ւած կեանքն յայտնէին աշխարհի: Պի-
տի ասէք, որ Յիսուսի հետ կենակցե-
լու և նորա խօսքերն լսելու յիշատակն
կենդանանալով և սրբագործուելով ՚ի
ձեռն Հոգւոյն Սրբոյ պէտք է նոցա
սիրտն լցնէր մի քաղցր և կենդանարար
ջերմութեամբ և պէտք է ամենուն հա-
մար լինէր մի անգին ժառանգութիւն:
Պիտի ասէք, որ Յիսուսի Քրիստոսի կեան-
քըն, ինչպէս և նորա յարութիւնն, կը
պահանջէր վկաներ, նորա խօսքն կը
պահանջէր արձագանք, նորա բնաւո-
րութիւնն՝ մի ճիշդ և կենդանի նմա-
նութիւն, եւ այս նկատմամբ մարդոյ
Որդւոյ ընկերակցաց յիշատակն մի կա-
տարեալ ճոխութիւն է Եկեղեցւոյ:
Վերջապէս պիտի ասէք, որ նոքա ա-
նուս մնացած չեն, այլ անտարակոյս
բան մի ուսած են:

Պիտի ասէք, որ շատ անգամ սը-
տութիւնն կը խառնուի ճշմարտու-
թեան հետ: Պիտի ասէք, որ արեգակն
աստիճան առ աստիճան կը բարձրա-
նայ հոգւոյ հորիզոնին վերայ, ինչպէս և
երկրիս հորիզոնին վերայ: Պիտի ասէք,

որ Առաքելաբ ուսած էին վստահիլ իրենց Վարդապետին, կը սիրէին իրենց վարդապետն, եթէ ոչ հոգեւոր սիրով, որ բաւանդակ սիրան կը վերանորոգէ, գէթ մտերմական և անկեղծ սիրով: Պիտի ասէք, որ արդարեւ եթէ մի և նոյն Առաքելաւորն երկու տարբեր ժամանակի մէջ նկատենք եւ համեմատենք, կ'ապշինք իրենց տգիտութեան և խստասրտութեան վերայ յառաջքան իրենց Վարդապետի յաբուութիւնն և յառաջքան Հոգւոյ Սրբոյ գալուստն. բայց եթէ իրենց հայրենակցաց հետ համեմատենք աւելի կը դգանք իրենց արժանաւորութիւնն. վասն զի իրենք կ'ընդունին, բայց իրենց հայրենակցքն կը մերժեն և չեն ճանաչեր զՅիսուս Քրիստոս: Այս համեմատութիւնն աւելի կը պարզէ խնդիրն, և դուք սիրելի Հերմաս, այն ժամանակ Առաքելաւորն պայծառ կողմէն կը տեսնէք, մինչդեռ խաւար կողմէն միայն կը տեսնէիք: Տարակոյս չունիմ, որ այս ամենն դուք պիտի ասէք ինքնին. բայց կը թողում այս, կը թողում առ այժմ ձեր խիստ դատաստանին, և կը հրաժարիմ ներելէ կամ արդարաւրդնելէ: Ես եւս կամիմ այն աչքով տեսնել, որով դուք կը տեսնէք այժմ: Եւ ոչ միայն այսքան, այլ նաեւ ուրախ եմ, որ նոքա ինքնին կը մասնուին, ինքնին կը յայտնուի նոցա խղճութիւնն իրենց աւանդած պատմութեան մէջ. Վերջապէս ուրախ եմ, որ բնական մարդն կ'երեւի իւր բոլոր մերկութեամբ և տհասութեամբ:

Հերմաս. — Լաւ բացատրէ՛ միտքդ:

Ոմենիմ. — Կը բացատրեմ: Առաքելոյ օրինակն մեզ կ'ուսուցանէ՝ թէ որչափ հեռի էին մարդիկ ուղիղ մտածութեան եղանակէն. որչափ անձանթ էին երկնային Վարդապետի ոգւոյն և մտածութեան և թէ ինչ մեծ զօրու-

թիւն գործ դրաւ Յիսուս իւր աշակերտաց սիրան կրթելու համար. վասն զի նախ Յիսուս՝ և ապա իւր աշակերտներն աւանդեցին մեզ ամեն տեղեկութիւններ և կենդանի օրինակներ, որով կը դատեմք այժմ ամենայն խստութեամբ նոցա վարքն ու խօսակցութիւնքն՝ յառաջքան նոցա մտաց վերանորոգումն: Հոգւոյն Սրբոյ Գալուստեան զօրութեամբ: Մինչեւ Հոգւոյն Սրբոյ Գալուստն, թող ներուի մեզ ասել, նոքա կը պատկանէին տակաւին անհասարկ և խիւր աղբին. Ղուկ. Թ. 41: Նոքա կը պահպանէին տակաւին նոյն աղբի վարքն ու բարքն եւ կը խօսէին նորա լեզուն: Յիսուս Քրիստոս պէտք է առ ինքն յգէր իւր աշակերտներն և ժողովքը իւր Եկեղեցին, իւր Բարձրապետն զինի, Յով. ԺԲ. 32. այսինքն անխճեալ փայտի վերայ խաչուելէն զինի: Յիսուսի հոգեւոր զօրութեան և կարողութեան առատութիւնն խաչուելէն զինի պիտի սփռւէր ինչպէս Առաքելոյ, նոյնպէս եւ բոլոր աշխարհի վերայ: Վասն զի ինչպէս Վարդապետն, նոյնպէս եւ իւր Աշակերտներն տկարանալով պիտի զօրանային. «Յորժամ տկարանամ, յայնժամ զօրանամ». Բ. Կորն. ԺԲ. 10: Աշակերտաց լեզուն եւ զգացմունքն պէտք չէ որ զարմանալի թուին ձեզ: Աւելի ուրախ պիտի լինինք, որ Աշակերտաց, յառաջքան Պենտեկոստէն, ունեցած տիպն ու տիպարն, խորհուրդն ու դատողութիւնն ճշտութեամբ և հաւատարմութեամբ սրահպանուած է: Փոխանակ գայթակղելու՝ օգուտ քաղեցէք Աշակերտաց օրինակէն և այն պատմութիւնն, զոր այժմ կ'արդացիք, համարեցէք իբրեւ մի հայելի և ամեն ժամանակ մէջը նայեցէք:

Հերմաս. — Կը խոստովանիմ, որ չեմ հասկնար ձեր միտքն: Ինչ որ լինիմ ես, կ'արող չեմ իմ դէմքս տեսնել

Քոյն հայերէսն մէջ և ոչ մի բրիտոն
նեայ կարող է տեսնել: Այն սկզբունքն,
որով մէք կը դատապարտեմք Յիսուսի
Քրիստոսի աշակերտներն, սկզբնական
տարերք են, Քրիստոնէութեան Ա և Բ
են եւ յետին աստիճանի բրիտոնեայ
անգամ չէ, ուր կը մտածէ և կը դպայ,
ինչպէս կը տեսնենք որ կը մտածեն և
կը դպան աշակերտներն:

Ոմելիս . — Բարեկամ, դուք շատ կը
պաշարիք ձեւերով և ժամանակի տար-
բերութիւնն ամենեւին 'ի հաշիւ չէք
առնուր: Աշակերտներն թէ' կարծր են
և թէ' փափուկ, թէ' խիստ են և թէ'
մեղմ, ոչ կը կեղծեն և ոչ կը ժուժկա-
լեն. չը գիտեն ինչ որ մենք գիտենք և
չեն դժուարաբար իրենց անձին: Մենք
կը դժուարանք, մենք շատ լաւ գիտենք
թէ' ուր և ինչ պէտք է խօսիլ և ուր
պէտք է լռել: Այսօրուան օրս բնա-
կան մարդն կը կեղծաւորի, կը դիմա-
կաւորի և ոչ միայն ուրիշներն կը պատ-
րէ, այլ նախ և առաջ զինքն կը խա-
բէ. պէտք է ձեւի մէջէն հիմունքն
տեսնել, խոր թափանցել և իրն այն-
պէս նկատել: Աւետարանն իսկ կ'օգնէ
մեզ ճանաչել հին մարդն նոր մարդոյ
հանդերձից և կերպարանաց ներքեւ,
և այն ժամանակ աշակերտաց մէջ աւ-
ներեւ տեսնուած բնութեան ապա-
կանութիւնն՝ նշմարել կը տայ մեզ մեր
սեփական վիճակն:

Սոյն վայրկենէն իսկ կարող ենք փոր-
ձել այս բանն: Նկարագրեցէք դուք
աշակերտներն այն սողերուն համե-
մատ, որոնք ձեր սիրտն պղտորած և
միտքն մթացուցած են և թողէք ինձ
որոնել նոյնանման օրինակներ:

Հերմաս . — Ուր կարող էք որոնել:

Ոմելիս . — Եթէ լսէք ինձ, ինքնին
կարող էք ասել:

Հերմաս . — Ձեր առաջարկած պայ-
մանն դիւրին է. բայց շատ անորոշելի չէ:

Ոմելիս . — Այն պայմանն որ ինձ
կը վերապահեմ եւս առուել անա-
խորժ է. դուք կարող էք վերջն ինքնին
դատել: Սկսեցէք ձեր պարտքն կատա-
րել. դուք դատապարտեցիք, կը մնայ
ձեզ հաւանեցնել:

Հերմաս . — Ես կը կատարեմ պարտքս
և կը հաւանեցնեմ, բայց ցաւօք սրտի:
Ես չեմ սիրեր ամենեւին սխալման մէջ
գտնել այս մեծ մարդիկն . . . որոնք
մեծ են իրենց կատարած պաշտօնով
եւ աւելի մեծ իրենց սրբութեամբ:
Բայց սոյն վայրկենին մէջ ոչ մեծ են
նոքա և ոչ սուրբ, պէտք է որ ուղիղ
խօսիմ: Նոքա նոյն իսկ չափազանց գը-
ւեհիկ են: Ուստի՞ կը դան: — Թափօր
լեռնէն, ուր վկայ եղան նոքա իրենց
Վարդապետի փառացն: Երկնից դու-
ռն, այսպէս ասենք, բացուեցաւ նոցա:
Անցեալ, ներկայ և ապառնի միացան
նոցա աչաց առջեւ սուրբ լեռան վե-
րայ: Ամեն ժամանակներ միացան 'ի
մի և լուսոյ մէջէն որոտացող Աստուծոյ
ձայնն առաջուց մի ճաշակ տուաւ նո-
ցա յաւիտենականութեան: Լեռնէն
ցած, յանձն մի անբաղդ և միամօր
մանկան, երեւեցաւ նոցա սեպհական
բնութեան թշուառութիւնն, որպէս
զի փայլէ մարդոյ Որդւոյ զօրութիւնն
ու բարութիւնն: Բազմութիւնն, իւր
ազազակներով, օրինակ կը տայ նոցա
հաւատոյ՝ և նշան երկրպագութեան:
Տէս, թէ կը հետեւի՞ն նոքա այս օրի-
նակին. տէս թէ կը հասկնա՞ն նոքա
այս նշանն:

Յիսուս Քրիստոս, որ չը կամիր, որ
Առաքեալներն այլ ընդ այլոյ իմանան
կամ պատրին նոյն պահուն կատարուած
յաղթանակէն, կ'ասէ. « Կը լսէք սոյն
ազազակներն »: Այս ազազակներն,
այս բարբառներն լի են զարմացմամբ
և յարգանքով առ իս, և նոքա, որք կ'ար-
տասանեն, թուի թէ յաւիտեան իմ

հողմն անցած են : Այս չարագործը , որ «Մարգար Որդին չը մատնուի ՚ի ձեռքս մարդկան » : Ի՞նչ մարդկան : — Թերեւս նոյն իսկ այս աղաղակող մարդկան : Այսքան ահա անհատաւոր կը կարծեմ ես միամօր մտնկան բժշկութեան հրաշք տուաւորութիւնն նոյա վերայ : Եւ գիտէք , թէ ի՞նչ կը նշանակէ անկանիլ ՚ի ձեռս մարդկան , Գաւիթ ամեն պատուհաս յանձն կ'առնուր , որ ուղղակի Աստուծմէ կը գար , բայց կը սոսկար անկանիլ ՚ի Երեսմարտի . Սալ . ԻԳ . 14 . Եթէ ասուած է թէ՛ «Ահ մեծ է անկանիլ ՚ի ձեռս Աստուծոյ կենդանւոյ » . Եբր . Ժ . 31 . այս վերջին աւուր և վերջին հատուցման համար ասուած է , այս կենաց մէջ Աստուծոյ տուած պարզ պատիժներն միւս կենաց մեծ պատուհասներու տեղ կը բռնեն . վասն զի Աստուծոյ յայտնութեան գերեզմանին իր պարգիւ , բայց յայնկոյս գերեզմանին իր պարգիւ : Բայց աշխարհիս վերայ ամենէն սոսկալին մարդկանց ձեռքն անկանիլն է : Արդ՝ այս է , որ պահուած է մարդոյ Որդւոյն՝ Սին պատճառ նա պէտք է մատնուի ՚ի ձեռքս մարդկան . պէտք է որ այսպէս լինի , և ինչպէս որ , ոչ որ կարող չէ յափշտակել նորա ձեռքէն , զորս կը սիրէ նա , Յով . Ժ . 23 . նոյնպէս ոչ որ կարող չէ (քանզի Աստուծոյ թողած է) մարդոյ Որդին յափշտակել այն մարդկանց ձեռքէն , որք զինքն կ'ատեն :

Աշակերտներն ամենեւին չեն հասկընար այս բաներն և ես չեմ կամիր , որ հասկնան , բայց :

Ոմեսիս . — Ներեցէք ինձ ընդհատել ձեր խօսքն և ասել ձեզ՝ թէ իրաւունք ունիք , որ չէք կամիր , որ աշակերտներն հասկնան : Բայց երբ այս բանս կը ներուի նոցա , պէտք է որ ներուի ամեն բան : Վասն զի ամեն բան այս կեանքն կը ծագի և կամ այս կէտով

կը բացատրուի :

Եթէ այս սխալմունքն ներուի , միւսներն ինքնին կը ներուին : Եթէ այս ճիշդ մարտութիւնն ըմբռնած և հասկցած լինէին աշակերտներն , մնացեալներն դիւրաւ կը հասկնային : Ով որ Յիսուսին կը հաւատայ միայն փառաւորուած ժամանակ նա բան չը գիտէ . ով որ Յիսուսին կը հաւատայ խոնարհած , նախատուած և անարգուած ժամանակ նա ամեն բան գիտէ : Համաձայնեցէք ինձ , որ այս այսպէս է այսօր , բայց առաջ եւս այլապէս չ'էր : Այս բան առ այս բաւական կը համարիմ : Ներեցէք , որ ընդհատեցի ձեր խօսքն , հաճեցէք ուրեմն շարունակել :

Հերմաս . — Պիտի շարունակեմ , բայց իմացէք , որ շատ յօժարութեամբ կընդունիմ նաեւ ձեր դիտողութիւնն : Լաւ դիտեցէք , կը խնդրեմ , թէ արդեօք աշակերտներն կարօտութիւն ունէին խաչի խորհուրդն հասկնալու , որ այն ցաւալի խորխորատին մէջ չ'անկանէին , ուր այժմ կը տեսնեմք ընկած :

Էս կ'ասեմ ուրեմն , որ աշակերտներն ինքնին հետախուզելով կարող չէին Յիսուսի Քրիստոսի առաջին խօսքն հասկնալ , որ խաչի խորհուրդն կը պարունակէր : Նոքա եթէ ինքնին հետազոտէին , ունայն պիտի լինէր իրենց ջանքն , բայց կարող էին իրենց Վարդապետէն հարցնել կողգուշանան իրենց անձին , չ'են հարցներ : Յիսուսի յանցաւոր դատուելու դաղափարն նոյն մտքն ՚ի վեր է . նոքա չեն կարող ըմբռնել և հասկնալ , նոքա կը թերահաւատին , բայց մի բան կայ որ շատ պարզ է նոցա համար Յիսուսի խօսքերուն մէջ , այսինքն փոխանակ մի հզօր և փառաւոր Տէր և Վարդապետ ունենալու , որուն կը յուսային իրենք ժողովրդի աղաղակներուն եւ յիմուութիւններուն նայելով , պիտի զիջանին

ունենալ մի հազաճեալ և անարգեալ Վարդապետ : Նոքա կ'ուզէին տարա-
կուսիլ այս բանիս վերայ : Նոքա կ'եր-
կնէին իրենց միտքն սոյն գաղափարով
զբաղեցնել : Նոքա ներքնապէս կըզգու-
շանան թերեւս կարծել , որ լաւ հաս-
կըցած չ'են , և այս պատճառաւ է , որ
չ'են ուզեր հարցնել իրենց Վարդապե-
տէն :

Ոնեալ . — Շատ խիստ էք դուք :
Մի այլ որ , փոխանակ այդպէս դատե-
լու , թերեւս պիտի ասէր՝ աշակերտաց
սաստիկ սէրն էր , որ իրենց բերանն
կը փակէր չքրքրել խաչի խորհուրդն ,
չը յուզել իրենց Վարդապետի փրտն ,
և եթէ չ'էին հարցներ , պատճառն այն
էր , որ կը գողային տեսնել դէմ յան
դիման իրենց Վարդապետի չարչա-
րանքն ու մահն , զոր այնքան կը սի-
րէին :

Հերմաս . — Ո՛հ , աշակերտներն ու-
րիշ բանով զբաղած են : Նոքա սկսած
են վիճել իրարու հետ : Եւ ի՞նչ բանի
վերայ կարող են վիճել սոյնպիսի մի
փափուկ վայրկենի մէջ : Եթէ իրենք
չ'իմացնէին մեզ (և հաւատացէք , որ
ամենէն աւելի ես կը զարմանամ սոյն
աղնիւ միամտութեան վերայ) ո՛չ որ
պիտի կարենար երեւակայել՝ ինչ բա-
նի վերայ որ նոքա կը վիճէին : Խնդիր
է իմանալ թէ իրենց մէջ ո՞վ է ամենէն
մեծն : Ա՛ռքեզ յարմար վայրկեան այս
պիտի վիճաբանութեան : Ի՛նչ զարմա-
նալի բան , սոյն խնդիրն կը յուզուի
այն Թափօր լերան ստորոտն , որ պահ
մի առաջ կը փայլէր փառօք Յիսուսի
Քրիստոսի : Այս առարկան կը բա-
յուրի այն վայրկենին , յորում Յիսուս
իւր չարչարանաց խորհուրդն կը յայտ-
նէ : Ա՛խ , ա՛խ , այս փափուկ պահուն
մէջ կը վիճեն թէ ո՞վ պէտք է ամենէն
մեծ լինի : Ինչո՞ւ չէք վիճեր , թէ ո՞վ
պէտք է ամենէն փոքր լինի : Այս կը

յարմարի ահա՛ ձեզ , ո՞վ աշակերտներ :
Այս կը պատշաճի ձեր խօսած ժամուն
և վայրկենին : Ահա՛ ձեզ պատեհ ժա-
մանակ . Զանազէք ձեր ո՞նչութիւնն
քննելու , զոր շուտով պիտի չը կարե-
նաք քննել և աւարտել :

Ոնեալ . — Իսկ մենք , օրեքի բա-
րեկամ , աւելի լաւ կը լինի , քննենք ,
որքան կարող ենք , Վարդապետի ի-
մաստութիւնն . քան թէ աշակերտաց
փոքրութիւնն : Զը մոռանանք որ սոյն
աւետարանական պատմութեան գլը-
խաւոր նպատակն է , աշակերտաց կու-
րութեան և խոտարտութեան առ-
թիւ , փայլեցնել Յիսուսի Քրիստոսի
ուղղութիւնն , բարութիւնն , անաչառ
արդարութիւնն և աստուածային ըզ-
գոնութիւնն , միով բանիւ այն ամեն
առաքինութիւններն , որոնք մի մի կա-
տարելութիւններ են : Ո՛րչափ քաղցր
է , եթէ աշակերտք Յիսուսի Քրիստո-
սի տուած դասին ուշադիր գտնուին :
Ո՛րչափ փափաքելի է , որ իրենց անձն
այն փոքրիկ մանկան տեղն դնեն , զոր
Յիսուս կը ներկայացնէ իրենց իբրեւ
պատկեր և տիպար ճշմարիտ երկրպա-
գուաց : Թո՛ղ գգուեն շտապաւ , գոնէ
հոգւով , քանզի մարմինն տկար է ,
Մաթ . ԻԶ . 41) Կրիկի տիտղոսն , որ
մեծ արժանաւորութիւն ունի մեր հեզ
Թագաւորին համար , ինչպէս որ ըստ
դատողութեան մարդկան վերջին կար-
ծուածն՝ առաջին տեղն ունի նորա սըր-
տին մէջ :

Հերմաս . — Այս մասին ես բոլո-
րովն համամիտ եմ ձեզ . կը խորհիմ
և կըզգամ , ինչպէս դուք կը խորհիք և
կըզգաք : Բայց մի մոռանաք՝ թէ ի՞նչ
բանի վերայ է մեր բուն խնդիրն : Դուք
առիթ տուէք , որ այս խնդիրն ես բա-
յի : Թէպէտ խօսելիքներ շատ կան ,
բայց այլ ժամանակի թողունք զայն .
ամեն բան իւր ժամանակն ունի : Իմ

բուն առարկան աշակերտներն են, իմ
դատու հոյս մասին է :

Ոնեւիւմ . — Շատ լաւ , շարունա-
կէ , կը լսեմ :

(Շարունակելի :)

Ն Ա Մ Ա Կ

. . . խմբագիր ՍԻՕՆ պատուական
Հանդիսի .

Բարեհաճեցէք սոյն գրութիւնս
հրատարակել ՍԻՕՆԻ միջոցաւ 'ի լուր
Աղգայնոց :

Ի վաղուց անտի փափաք ունենա-
լով Ս . Տեղեաց շնորհքն վայելել՝ յա-
ջողեցայ այս անգամ Զմիւռնիայէն ու-
ղեւորիլ 'ի Ս . Երուսաղէմ : Սոյն պա-
տեհ առթիւ իջայ յԱղէքսանդրիա , ուր
տեսնուեցայ Յակոբեան Մեծ . Թադ-
ւոր Պէյին հետ , և անտի անցնելով
յԵփիպտոս , տեղւոյն Առաջնորդ Գեր .
Մեսրովք Արքեպիսկոպոսի շնորհիւ և
Արժ . Տէր Կարապետ քահանայի ըն-
կերակցութեամբ , ներկայացայ Վսեմա-
փայլ Նուպար Փաշային , որոյ հետ ու-
նեցած տեսակցութեանս բախտաւոր
միջոցին վստահացայ օգնութիւն խորն-
դրել Մաղնիսայի Ս . Լուսաւորիչ Ե-
կեղեցւոյն համար , որոյ շինութեան
տեսչութիւնն մեզ յանձնուած է , և
որ թէպէտ շնորհիւ և կարողութեամբ
Բարձրեղն յաւարտ հասած է , սակայն
կան տակաւին ինչ ինչ թերութիւն-
ներ , մանաւանդ գպրոցի մը շինու-
թեան նկատմամբ , որ խիստ կարե-
ւոր է :

Գարձանք մենք յԱղէքսանդրիա ,
ուր վերստին այցելութեան գնացինք
Մեծ . Թադւոր Պէյին , որոյ սակաւ
ինչ տկարութիւնն լսելով՝ 'ի տես եկած
էր նաև Վսեմ . Նուպար Փաշան , թէ
և իսպառ ապաքինուած էր հիւանդու-
թիւնն ողորմութեամբն Աստուծոյ :

Այս տեսակցութեան միջոցին Վը-
սեմ . Նուպար Փաշան որոշեց հարիւր
Գաղղ . ոսկի շնորհել 'ի նպաստ շի-
նութեան Եկեղեցւոյն Մաղնիսայի , և
իսկոյն Մեծ . Թադւոր Պէյն հաճեցաւ
նոյն դրամներն ղրկել 'ի Զմիւռնին յա-
նուն Մեծ . Յակովբ Առաքինասէր
Էֆէնտիի Եսայեան :

Ահաւասիկ բարեպաշտական գործ ,
որ արժանի է դուլութեան և շնորհա-
կալութեան . գործ՝ որ արժանի է հը-
րատարակութեան յօրինակ և 'ի քու
ջալերութիւն այլոց :

Ուստի քաղցր պարտք համարելով
սոյն ուրախական տեղեկութիւնն Խըմ
բազրութեանդ հաղորդել ,

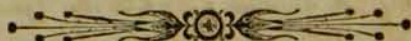
Մնամ աղօթապարտ Աղգիւս

24 Փետր . 1876 թի

Պետրոս Մ . Վ .

յԵրուսաղէմ :

Ներկարարեան :

Կ Ո Ն Կ Լ Ա Ի

(Ժողով ընտրութեան Պատին)։

ՀԱՌՎԱՅ Պատերն առաջ ժողովրդէն կ'ընտրուէին ըստ նախնի սովորութեան Եկեղեցւոյ . բայց 1270 թուականին սոյն սովորութիւնն խանգարեցաւ եւ Պատերն սկսան ընտրուիլ Կոնկլաւէն, այսինքն Կարդինալաց ժողովէն։ Կէման Դն մեռած էր Վիտերբի մէջ 1263 իւ . Կարդինալներն չը կարենալով համաձայնիլ նոր յաջորդի ընտրութեան համար՝ կամեցան Վիտիրբն թողուլ և հեռանալ։ Բայց բռնակիւններն իմանալով Կարդինալաց նուպատակն՝ քաղաքի դռներն փակեցին և յայանեցին նոցա, որ մինչեւ նոր Պատ չընտրեն, պիտի չենեն։ Այս ժամանակէն ՚ի վեր սկսան Կարդինալներն փակուիլ Կոնկլաւի մէջ, որպէս զի խորհին, քննեն և կատարեն Պատի ընտրութիւնն։ Այս արարողութիւնն կը կատարուի այսպէս։— Տասն օր Պատի մահէն զկնի Կարդինալներն պարտաւոր են Կոնկլաւի մէջ մտնել։ Նոքա կը մտնեն այն տեղ թափորով եւ իւրաքանչիւր ոք կ'ընդունի իրեն վիճակուած խուցն։ Դեսպաններն կարող են Կոնկլաւի մէջ մնալ գումարման առաջին քսան եւ չորս ժամն միայն։ Ապա այնուհետեւ պարտին նոքա հեռանալ ՚ի սպառ։ Դռներն կը փակուին, Կոնկլաւի մեծ դռնն պատով կը հիւսուի եւ ամեն փոքր դռներու առջեւ պահնորդներ կը դրուին։ Գահերէց Կարդինալն եւ քահանայապետական սենեկաց հասից Տէսուչ Կարդինալն կամ Դիւանագրարն՝ առաքելական Գարատետի հետ կը վաւերացնեն, որ ամենայն ինչ ըստ կարգի փակուած և կնքուած է։ Իւրաքանչիւր Կարդինալ իւր հետ կարող է ունենալ միայն երկու կոնկլաւիստ (Կարդինալի հետ ժողովն մտնող կղերիկոս) մին զինուորական և միւսն եկեղեցական։ Երբեմն իշխան Կարդինալն բուն կամ ծերունիներուն և տկարներուն երէք եւս կը արտէին։ Կոնկլաւի ծառայութեան համար նշանակուած միւս պաշտօնեայքն են՝ աւանդապահն կամ լուսարարն, փոխլուսարարն, միատենագրար, մի փոխատենագրար, մի խոստովանահայր, երկու բժիշկ, մի վիրաբոյժ, երկու սափրիչ, մի գեղագործ՝ երկու աշակերտներով, հինգ հանդիսապետ, մի որմնագիր, մի հիւսն եւ տասն և վեց սպասաւորներ։ Մի հանդիսապետ, օրն երկու անգամ, զանգակ ՚ի ձեռին կը չըջի Կոնկլաւին մէջ ղեկուցանելու համար, որ Կարդինալներն ժողովին քուէարկութեան մատուռն։ Իւրաքանչիւր Կարդինալ մատուռն մտնելով կը հագնի մի նաւթորա եւ մի երկարատուան ծիրանի վերաբիւ (փիլոն) մի ճարմանդով միայն կոճկուած։

Կոնկլաւն հաստատուած է Վատիկանի պալատին մէջ և բաղկացած է եղեւնափայտէ շինուած խուցերէ։ Իւրաքանչիւր խուց մի առանձին մասն ունի կոնկլաւիստներու համար։ Ամեն օր կէս օրին և երեկոյն իւրաքանչիւր Կարդինալի խոհակերասպետն կը գոյ Կոնկլաւի խոհարարապետէն կամ տաւ ճարապետէն կերակուր կը խնդրէ իւր տիրոջ համար, և կամ կ'երթայ, եթէ յատուկ խոհանոց ունի, այն տեղէն կ'առնու և կը բերէ ՚ի Կոնկլաւին, որոյ պտուտաբաց եւ պտուտափակ դռներն կը բացուին միմիայն կերակուր ընդունելու համար։ Այս մասին ճշդիւ կը պահանջուին սովորութեամբ նուիրագործուած ամեն ձեւեր։ Առջեւէն

կ'երթան Կարգինալի ասպետներն , յորոց իւրաքանչիւրն կը կրէ փայտեայ մանիշակագոյն եւ շքեղամարդաւոր զաւաղան՝ Կարգինալի զինուոյ հետ ՚ի միասին : Սոցա ետեւէն կ'ընթանայ Կարգինալի սենեկապետն , կրելով ՚ի ձեռին արծաթեայ գաւաղան : Ապա բաց գլխով երկու երկու կ'ընթանան աւագանին կամ աղնուականներն : Սոցա ետեւէն կ'երեւի տաճարապետը՝ կրելով ուսի վերայ սեղանոյ ղենջակն , որոյ հետ ուղեկից են մատառակն եւ մալոյն (միս կարտոն) :

Սոցա կը հետեւին սպասաւորներ , որոնք Կարգինալի կերակուրն կը տանին , սեղանի ամեն անթիւներով եւ ըստ ասաներով հանդերձ : Այս սպասաւորներ կը կրեն կողմներ , որոց մէջ կան գինեոյ շիշեր , հաց եւ մրգեղէնք : Երբ Կոնկլաւի սպասաւորաց գրանց կը մօտենան , բարձր ձայնով իրենց Կարգինալի անունն կը տան , որպէս զի նորա սենեկի սպասաւորն , որ Կոնկլաւի մէջ կը սպասէ , վաղէ եւ այս ուտեստներն իւր Կարգինալի խուցն կրել տայ : Կոնկլաւէն արտաքոյ Եկեղեցական Առաջնորդն կը հսկէ , Հռովմայի ժողովրդեան երկու պահպանողականներու միոյն հետ , եւ մանրախուղիւ աչքէ կ'անցնէ բոլոր ուտեստներն , որպէս զի մի գուցէ նամակ կամ տոմսակ գրտնուին անսթոյգ մէջ :

Նորա իրաւունք ունին եւ կարող են միսերն եւս բանալ , զգուշանալով որ եւ իցէ խաբէյութենէ կամ նենգութենէ : Շիշերն ու սրուակներն պէտք է որ ապակիէ կամ բիւրեղէ լինին , որպէս զի իրենց մէջն եղածներն երեւին : Թէ եւ այս ամեն հսկողութիւններն ու զննութիւններն կը լինին , բայց դարձեալ Կարգինալներն հնարք կը գործեն յարաբերութիւն ունենալ արտաքիններու հետ : Երբ ուտեստներն ներս

կրնդունուին , Պապի մի որսողամետարն (cursenr) որ ներկայ կը գտնուի այն արարողութեան , մանիշակագոյն զգեստ հագած եւ զինանշան գաւաղանն բռնած՝ սրտուտաբաց դուռն կը փակէ : Եկեղեցական Առաջնորդն կը զննէ , որպէս զի դուռն լաւ փակուած լինի , եւ փականքն կը կնքէ իւր յատուկ նշանակիր կնքով :

Ընտրութիւնն կը կատարուի քուէարկութեամբ : Իւրաքանչիւր Կարգինալ իւր քուէթուղթն կը ձգէ մի սկիհի մէջ , որ դրուած է քուէարկութեան մատարան սեղանի վերայ : Իւրաքանչիւր քուէթուղթ ութ մասի բաժնուած է : Առաջին մասն կը պարունակէ ընտրող Կարգինալի անունն , երկրորդն՝ պարագէ , երրորդն՝ կը պարունակէ կնքն , չորրորդն՝ այն Կարգինալի անունն , որուն քուէ կը տրուի , հինգերորդն՝ նորա տիտղոսն ու յատկութիւններն , վեցերորդն է մի երկրորդ կնքոյ համար , եօթներորդն պարագէ , եւ ութերորդն կը պարունակէ Ս. Գրքէն տունուած մի վճռական խօսք : Քուէարկութենէն առաջ մի քսակի մէջ փոքրիկ գնդակներ կը ձգուին , որոց վերայ դրոշմուած են ամեն Կարգինալաց անուններն , որպէս զի վիճակաւ ընտրութիւն երեք քննիչներ քուէարկութեան , երեք հիւանդատեսներ եւ երեք վերաքննիչներ : Երբ քուէարկութիւնն կը սկսի , իւրաքանչիւր Կարգինալ իւր գրած , ծալած եւ կնքած քուէթուղթն բթամատի եւ ցուցամատի մէջ բռնելով կը բարձրացնէ , որպէս զի բոլոր ընտրողներն տեսնեն , կը տանի զայն ՚ի սեղանն , ծունկ կը չոքի , կ'աղօթէ , բարձր ձայնիւ կ'երգնու , կ'ընէ ՚ի սեղանն , կը վերցնէ մաղղման , քուէթուղթն սկիհն կը ձգէ եւ կը դառնայ իւր տեղն : Հիւանդատես Կարգինալներն կ'երթան կը ժողովն հիւանդ

Կարգինալաց քուէթըթերն մի արկղի մէջ, որ կը բացուի ՚ի ներկայութեան ժողովչն: Արպէս ղի ընտրութիւնն կատարուած համարուի, պէտք է որ ընտրելացուն ձայնից գոնէ երկու երրորդ կամ երեք մասէն երկուսն չահի: Եթէ մեծամասնութիւն չը գոյանայ, կը դիմեն երկրորդ քուէարկութեան (accessus): Այսպէս կ'անուանի այն քուէարկութիւնն, որուն մէջ Կարգինալներն իրենց քուէն կամ ձայնն միայլ Կարգինալի կը տան և կը հռչակեն այս խօսքով accedo domino. Իսկ այն կարգինալներն, որք չ'են ուղեր իրենց առաջին քուէն փախել՝ կը հռչակեն այն խօսքերով accedo nemini. Երբ ընտրութիւնն կը վերջանայ, ներս կը կոչուին երեք առաքելական դպրապետներն, քուէթըթերն զննելով կ'արձանագրեն ընտրութեան արդիւնքն, և բոլոր կարգինալներն կը վաւերացունեն իրենց ստորագրութեամբ այն արձանագրութիւնն: Պատի ընտրութեան ժամանակ երբեմն տեղի ունեցած են առանց քուէարկութեան ընտրութիւններ: Երբեմն ընտրողք դիմած են մի Կարգինալի ծանուցեալ ուղղամտութեան և իրաւունք տուած են ընտրել այն անձն, զոր արժանի կը տեսնէ նա Ս. Պետրոսի Աթոռոյն: Երբեմն Ս. Ժողովն միակամ յայտարարութիւն արած է որ և իցէ կարգինալի ընտրութեան համար: Սակայն այս տեսակ ընտրութեան օրինակներն սակաւ են: Վերջապէս յարգանքը կատարուած ընտրութիւնն այն է, երբ ընտրողաց երկու երրորդ մասն Պապ անուամբ կ'ողջունէ այն Կարգինալն, որ արժանացած է իրենց քուէին:

ԻՍՐԱՅԵԼԵԱՆ ԸՆԿԵՐՈՒԹԻՒՆ

ՊԱՂԵՍՏԻՆԻ

Լծնդոնում կազմուել է մի ընկերութիւն «Պաղէստինէի ընկերութիւն» անունով: Սորա գլխաւոր նպատակն է խրախուսել և օգնել Եբրայեցւոյ գաղթել Պաղէստինէ: Ընկերութիւնը իւր նպատակին հասնելու համար մեծ գործունէութիւն է ցոյց տալի: Անցեալ տարուայ Դեկտեմբերի 13 Լոնդոնում այս ընկերութեան կողմից մի պատգամաւորութիւն ներկայացաւ Տաճկաստանի դեսպանին և հարցրեց, արդեօք Տաճկաստանի կառավարութիւնից մինչև այժմ հրատարակուած հրամաններն և վճիռները, որոնց նպատակն էր զանազան արտօնութիւնով գաղթականները դէպի Տաճկաստան խրախուսել և հեշտացնել, մինչեւ այժմ պահպանում են իրանց զօրութիւնը թէ ոչ: Դեսպանը մեծ յարգանքով ընդունեց պատգամաւորներին և յայտնեց, որ այն բոլոր կազմակերպութիւնները մինչեւ ցայժմ ունին իրանց զօրութիւնն և մի ըստ միօրէ համարեց բոլոր արտօնութիւնները, որ խոստացած է Տաճկաստանի կառավարութիւնից գաղթականներին, որ կը ցանկանան բնակիլ թէ Պաղէստինէում և թէ Տաճկաստանի միւս գաւառներում: Բայց սորա յետ յայտնեց եւս, որ տարաբաղդաբար այս արտօնութիւնները մինչեւ ցայժմ ոչ որին չեն հրապուրել գաղթելու դէպի Տաճկաստան: Allg. Zeit.

Այն տեղեկութիւնն Մէլ-Հայաստանի պատուական լրագրէն առնելով և վերստին Սիօնի միջոցաւ հրատարակելով հանդերձ՝ կը յաւելունք, որ Պաղէստինի մէջ Հրէից գաղթական

հերին օր աւուր կը բաղմանան . տեղ տեղ ընդարձակ գետիններ կը գնեն , Երուսաղէմի արուարձաններուն մէջ նորանոր շէնքեր կը կառուցանեն ընկերական հանգանակութեամբ եւ ապա վիճակաւ կը բաժնեն իրենց մէջ : Վերջին ժամանակներս նոյն իսկ Ռուսաստանէն, մանաւանդ Կովկասեանկողմերէն , բաւականին Հրէայ գաղթականներ կը տեսնուին Երուսաղէմի մէջ : Հրէայք ունին թէ՛ հին եւ թէ՛ նոր ժողովարաններ եւ դպրոցներ, քաղաքի մէջ եւ քաղաքէն դուրս : Սակայն այս եւս զիտել արժան է , որ եթէ մի կողմէն Հրէայք հայրենասիրութեան եռանդով վառուած Պաղէստին կը գաղթեն , միւս կողմէն եւս Անգլիոյ քաղաքական ընկերութեան Երուսաղէմեան ճիւղն մեծ ջանքով կ'աշխատի նոյա քրիստոնէական դարձի համար եւ այս մասին ամենեւին յետոս չը կաթիր որ ե իցէ նիւթական եւ բարոյական զոհողութենէ :

Շէնքերն վերջացած են արդէն եւ ամեն արձանագրութիւնք անվթար եւ անխախտ կը պահպանուին իրենց տեղն . յորոյ վերայ երկյարկեան մի վայելչակերտ տուն բարձրացած է , որոյ մեծ միջնասենեկի յատակն կը կաղմէ Արտաւանայ մօր՝ Շուշանայ դամբանտրանի մոզայիքէ ծաղկանկար արձանագրութիւնն :

Ռուսաց Գեր . առաջնորդն , որ անընդհատ կ'աշխատի մի կողմէն իւր գնած ընդարձակ գետնի մէջ գտնուած հնութիւններն հետազոտել եւ միւս կողմէն նորանոր շինութիւններ կառուցանել , այս անգամ գտած է նաեւ հետեւեալ Հայերէն մոզայիքէ արձանագրութիւնն , զոր արժան կը համարուի հազորդել մեր ընթերցողաց :

“ ՎԱՍՆ ԱՂԱԹԻՅ ԵՒ ՓՐԿՈՒԹԵԱՆ ԹԵԻԱՅ ԱԲԱՍՈՒ ԵՒ ՄՈՒՐԿԱՆ : ” (*)

(*) ՅԱՆ . — ԹԵԻԱՅ բառն անիմանալի կը մնայ մեզ համար . յատուկ անուն է արդեօք , թէ հատարակ անուն եւ նշանակութիւն ունի , կարող է՛նք այս մասին որոշակի բան ասել :

ՀԱՅԵՐԷՆ ՆՈՐ ԱՐՁԱՆԱԳԻՐ

Ի ԼԵԱՌՆ ԶԻԹԵՆԵԱՅ

ՔԱՆԻ մի տարի առաջ հրատարակած ենք արդէն այն արձանագրութիւններն , զորս Երուսաղէմի Ռուսաց Եկեղեցւոյ Գերապատիւ առաջնորդն գտաւ Զիթենեայ լեռան վերայ՝ նոր շինութիւններ անելու ժամանակ : Նոյն

ԵՒԿՈՒ ՍԻՊՈՒՆ ՀՐԱՏԱՐԱԿՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

Ա.

ՎԱՌԱՐԱՆԻ ՄԸ ԿԱՅԾԵՐ

Բ.

ՊԱՆԴՈՒԽՏ ՎԱՆՅԻՆ

ՍՈՅՆ հրատարակութիւններն , ուրոյ վերայ Աղգային Պարբերականներն խօսած են արդէն , նոր հասան մեր ձեռքն : Շատ ուրախ ենք , որ երկու հարազատներ . Ս . և Արիստակէս վարդապետ Տէր Սարգսենց , Հայկական Գրականութեան սեղանի վերայ կը բերեն իրենց մտայ երախայրիքն , որոնք Հայոց ջրով ուռգուած և Հայոց արեւով հաւասած են : ՎԱՌԱՐԱՆԻ ԿԱՅԾԵՐԷՆ աղաւթութեան բոց կը ցոլայ , որ գերի Հայուն միակ փափաքելի կենդանութիւնն է . ՊԱՆԴՈՒԽՏ ՎԱՆՅԻՆ սրտէն հայրենեաց սէր կը կաթի , որ հայրենի աւեր Տան վերաշինութեան միակ շաղախն է : Կայծերէն մտքեր կը վառին . Սէրէն՝ սրտեր կը կապին : Մտքեր վառել ազատութեան հրով , սրտեր կապել Հայրենասիրութեան կապով . զի՞նչ քան զայս սիրուն նիւթ գրութեան և հրատարակութեան :

Թո՛ղ գրեն ուրեմն մեր աղնիւ երկասէրքն , Տէր Սարգսենց սիրելի հաւաղաւորն , և քաջայայտ եմք , որ միշտ հաճութեամբ պիտի կարգացուն իւրենց հրատարակութիւնքն , մանաւանդ որ Պանդոխա Վանցիին Արժ . Հեղինակն Վասպուրականի գաւառական բառերու բառարանն եւս կ'աւանդէ իւր երկասիրութեան հետ , որ մեծ գովութեան արժանի է :

ԺԱՄԱՆԱԿԱԳՐԱԿԱՆՔ

Երուսաղէմի Ռուսաց Հիւպատոսըն , Պ . Կաթէվնիկով , Ռուսճուղի ընդհանուր Հիւպատոս նշանակուած է . բայց թերեւս Զատիկէն զինի ուղեւորի իւր նոր պաշտօնատեղին :

—Ներկայ ամսոյս մէջ բաւական անձրեւներ տեղացին , որոց կարօտ էր Պաղեստին : Արտեր , դաշտեր և լեռներ կանաչացած են և Քարնան սիրուն տեսքով կը պատկերանան : Եթէ յաջորդ ամիսներուն մէջ եւս անձրեւներն այսպէս շարունակին , Պաղեստինի հունձն անցած տարիէն աւելի առատ պիտի լինի . վասն զի խիստ շատ վարուցանք եղած է եւ անընդհատ կը լինի :

—Բաւական ժամանակէն 'ի վեր Երուսաղէմէն 'ի Յուպէ եղած ճանապարհը կը նորոգուի , որպէս զի ոչ միայն գրաստուց , այլ և կառաց երթեւեկութիւնն անխափան կատարուի 'ի դիւրութիւն և 'ի հանգստութիւն ճանապարհորդաց :

—Խմբագրութիւնս շնորհակալութիւն կը մատուցանէ Մեղո՝ Հայաստանի լրագրի և Հայկական Աշխարհ օրագրի Մեծայարգ Խմբագրաց՝ իրենց թերթերն շնորհելու համար :

